

Ing. Michael Hrbata

Problematika prevence sociálně nežádoucích jevů

Úvod

„Člověk, který v životě nic nedokázal, žije na dluh. Jméno a jmění si vypůjčil od svých rodičů, způsob myšlení a cítění od prostředí, ve kterém vyrostl, postavení od protekce, je věčným dlužníkem všech a všeho, aniž by to pozoroval, aniž by tím trpěl. Jen někdy se podiví, že mu lidé neprokazují dostatečnou úctu, jakou by si podle vlastního mínění zasluhoval. Zapomíná, že ten, kdo nesvítí vlastním světlem, rozšiřuje kolem sebe tmu.“

(Marie Calma, 1937)

Vývoj novodobé společnosti je charakteristický značnou dynamikou probíhajících procesů a změn, které tyto procesy doprovázejí. Změny se týkají nejen členů společnosti, ale i prostředí, ve kterém tyto osoby žijí. Projevy procesů a důsledky změn však nemusí být vždy přínosné pro samotného jedince ani pro jeho prostředí.

Společnost, ve významu společenství osob se svými vlastními zájmy a jednáním, tak naráží na skutečnost, že se v ní vyskytují taková jednání, která tuto společnost různým způsobem narušují nebo negativně postihují. Společnost a její členové pak vyvíjejí úsilí, které je zaměřeno na podporu procesů a jevů, které jsou pro společnost prospěšné, a zároveň na eliminaci jevů společnosti neprospěšných.

Narušující jednání jsou obecně nazývána jako sociálně patologická, přičemž tento pojem absorbuje jevy, které společnost považuje za nenormální nebo společensky nežádoucí. Ve snaze tyto jevy ve společnosti omezit nebo zabránit jejich vzniku, hledají členové společnosti různé prostředky. Po analýze příčin vzniku těchto společensky respektive sociálně nežádoucích jevů (SNJ) pak do popředí vystupuje snaha preventivně působit proti jejich vzniku.

Prevence se tak stává nejefektivnějším prostředkem v boji proti výskytu sociálně nežádoucích jevů. Efektivita preventivních opatření je podpořena návazností systémů prevence na výsledky empirických výzkumů, které postihují změny v sociokulturních oblastech života.

Celospoolečenský problém výskytu sociálně nežádoucích jevů nám dokumentují např. výroční zprávy ve věcech drog každoročně zveřejňované Národním monitorovacím střediskem pro drogy a drogové závislosti, statistiky trestné činnosti Policie České republiky, výroční zprávy Bezpečnostní informační služby a Vojenského zpravodajství. Na problémy ve společnosti jsme každodenně upozorňováni cestou zpravodajství rozhlasových a televizních stanic, tiskových periodik a internetových zpráv.

Z hlediska vlastního výskytu sociálně nežádoucích jevů je rezort Ministerstva obrany (MO) zvláště nebezpečným prostředím, protože se jedná, např. o službu vojáků se zbraní, týdenní odloučenost zaměstnanců MO od svých partnerů a rodin z důvodů služebního nebo pracovního zařazení. Navíc služba v Armádě České republiky s sebou přináší řadu

úskalí, které mohou být zdrojem vzniku některých sociálně nežádoucích jevů (např. opakované nasazování vojáků do zahraničních operací).

Sociálně nežádoucí jevy

„Kříže všedního dne jsou doprovodným jevem každého běžného lidského života s následky, které mohou přetrvávat velmi dlouho, protože v určitých případech působí na člověka skrytě, a tím ho vícenásobně poškozují...“

(Zdeněk Eis, 1994)

Z hlediska používané terminologie v oblasti prevence se setkáme, např. v rezortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT), s používáním termínu „sociálně patologické jevy“ (např. v § 16, 29 a 30 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání). Pravdou však je, že v žádném platném právním předpisu nelze nalézt vymezení, co se pod pojmem sociálně patologické jevy rozumí. V současnosti přechází MŠMT na používání nové terminologie, vycházející z dokumentů EU, kdy jsou tyto jevy zobecněny pod pojmem „rizikové chování personálu“.

Ministerstvo vnitra z hlediska své působnosti používá termíny „kriminalita a kriminálně rizikové jevy“.

Rezort MO používal v letech 1995 až 2004 označení „sociálně patologické jevy“. Od roku 2005, kdy došlo k profesionalizaci ozbrojených sil, je používán obsahově poněkud širší termín „sociálně nežádoucí jevy“ – SNJ. Termín v sobě zahrnuje řadu jevů, které negativně ovlivňují kvalitu života všech zaměstnanců MO (vojáků z povolání a občanských zaměstnanců). Právně je vymezen v rezortním vnitřním předpisu – rozkazu ministra obrany č. 53/2010, Věstníku MO, Prevence sociálně nežádoucích jevů.

Pro potřeby rezortu MO jsou tímto rozkazem vymezeny sociálně nežádoucí jevy jako rizikové chování vojáků v činné službě, žáků a studentů vojenských škol a občanských zaměstnanců (dále jen „zaměstnanec“) v oblasti:

- a) škodlivého užívání tabákových výrobků, alkoholu nebo jiných návykových látek,
- b) protiprávního jednání, jako je zejména podporování a propagování hnutí směřujících k potlačování práv a svobod člověka, korupční jednání, terorismus, projevy extremismu a jiné,
- c) nedrogových závislostí,
- d) mezilidských vztahů a dalších jevů, které negativně ovlivňují kvalitu životního stylu zaměstnanců, popř. jejich rodiny.

Výskyt uvedených a některých dalších sociálně nežádoucích jevů v rezortu MO je odrazem celospolečenského dění, které v prostředí ozbrojených sil představuje daleko větší rizika a nebezpečí než je tomu v civilním sektoru.

Jak lze charakterizovat některá současná celospolečenská rizika?

V současné společnosti je vysoká míra tolerance vůči požívání alkoholických nápojů, kouření, užívání některých omamných a psychotropních látek (OPL). Každoročně

narůstá počet uživatelů alkoholu a OPL. Na trhu dochází k nárůstu počtu nových syntetických drog. Zvyšují se počty různých forem nedrogových závislostí (patologické hráčství, netomanie, internetové sázení, nové loterie a hazardní hry apod.). Objevují se nové sociálně nežádoucí jevy (např. internetová kriminalita–pornografie, stalking, oslava a propagace násilí, politický extremismus, zneužívání elektronického bankovníctví, zveřejňování návodů na výrobu výbušnin apod.). Narůstá počet majetkových trestných činů (krádeže, podvody apod.). Narůstá počet případů domácího násilí. Dochází ke změnám v hodnotové orientaci osob. Celospolečensky není docenován význam preventivních aktivit. Stále malá je individuální odpovědnost osob za vlastní zdraví a kvalitu svého životního stylu.

Sledujeme-li pozorně tato společenská rizika, musíme dospět k názoru, že z různých hledisek (věk osob, dostupnost alkoholu a OPL, přístup k internetu, platební neschopnost osob–insolvence a další latentně páchané jevy) musíme předpokládat výskyt těchto sociálně nežádoucích jevů i v rezortu MO. Prevenci proto musí tvořit komplex konceptních, cílených, plánovaných a flexibilních opatření, odborných činností a nabídek zaměřených na posilování a rozvoj společensky žádoucích postojů, hodnot, zájmů, forem zdravého životního stylu, chování a jednání jednotlivců a skupin. Realizaci preventivních opatření je tedy nutné zabezpečit multidisciplinárním přístupem.

Kdybychom pominuli zájem či nezájem rezortu MO zabezpečovat preventivní aktivity, pak je zde řada právních předpisů a usnesení vlády, ze kterých tyto povinnosti nepřímou vycházejí nebo je přímo rezortu MO ukládají.

V oblasti zabezpečení úkolů protidrogové politiky to jsou např.:

- zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů,
- zákon č. 561/2004 Sb., školský zákon, ve znění pozdějších předpisů,
- usnesení vlády ze dne 10. května 2010 č.340 o Národní strategii protidrogové politiky na období 2010 až 2018,
- usnesení vlády ze dne 19. ledna 2011 č. 47 o Akčním plánu realizace Národní strategie protidrogové politiky na období let 2010 až 2012.

V oblasti prevence kriminality to jsou např.:

- usnesení vlády ze dne 15. října 2007 č. 1150 ke Strategii prevence kriminality na léta 2008 až 2011,
- Strategie prevence kriminality v ČR na léta 2012 až 2015 (pozn. nyní v mezirezortním připomínkovém řízení).

V oblasti prevence projevů extremismu to jsou např.:

- usnesení vlády ze dne 4. května 2009 č. 572 o Strategii boje proti extremismu,
- usnesení vlády ze dne 18. května 2011 č. 374 ke Zprávě o problematice extremismu na území ČR v roce 2010 a ke Koncepci boje proti extremismu pro rok 2011.

V oblasti prevence korupčního jednání to jsou např.:

- usnesení vlády ze dne 25. října 2006 č. 1199 o Strategii vlády v boji proti korupci na období let 2006 až 2011,
- usnesení vlády ze dne 5. ledna 2011 č. 1 o Strategii vlády v boji proti korupci na období let 2011 až 2012 (s doplňky usnesení vlády ze dne 19. ledna 2011 č. 65 a ze dne 18. května 2011 č. 370).

V oblasti diskriminace např.:

- zákon č. 98/2009 Sb. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

K nejlepšímu pochopení systému prevence sociálně nežádoucích jevů v rezortu MO je nutné si nejprve odpovědět na otázku, jak je v České republice zabezpečována protidrogová politika a prevence kriminality.

Oblast prevence kriminality a protidrogové politiky nejsou v České republice řešeny společně, ale samostatným přijímáním jednotlivých usnesení vlády k daným oblastem.

K celkovému řešení prevence kriminality není v současné době přijatý žádný zákon. Republikovým gestorem prevence kriminality je Ministerstvo vnitra. Usnesením vlády ČR ze dne 3. listopadu 1993 č. 617 o projednání koncepce a programu prevence kriminality byl ministrem vnitra ČR zřízen Republikový výbor pro prevenci kriminality, který je mezirezortním, koordinačním a metodickým orgánem, jehož úkolem je, kromě mnoha dalších, např. koordinovat činnost ústředních orgánů státní správy v oblasti prevence kriminality. V uvedeném výboru má rezort MO své zastoupení.

Realizaci protidrogové politiky České republiky zajišťuje a koordinuje vláda ČR prostřednictvím ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy, jak vyplývá z jejich působnosti na základě zvláštního právního předpisu [1] v souladu s § 21 zákona č. 379/2005 Sb. Vláda má za účelem koordinace protidrogové politiky zřízen zvláštní poradní orgán, který je pověřen přímým výkonem některých činností. Tímto orgánem je Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky (dále jen „Rada“). MO zastupuje v Radě ministr obrany. Rada má několik výborů. MO má své zastoupení ve Výboru zástupců rezortů a institucí a v Dotačním výboru.

K naplnění potřeb rezortu MO v oblasti prevence, k zabezpečení úkolů stanovených ve výše uvedených právních předpisech a usneseních vlády a k zabezpečení úkolů vyplývajících z výše uvedených mezirezortních zastoupení má MO schválenou **Koncepci prevence sociálně nežádoucích jevů na období let 2010 až 2014**, která definuje základní východiska a směry řešení problematiky prevence sociálně nežádoucích jevů v rezortu MO. Dokument vytyčuje cíle, stanovuje priority a definuje úkoly jednotlivým subjektům k zabezpečení příslušných usnesení vlády ČR v oblasti protidrogové politiky a prevence kriminality.

K zabezpečení jednotného postupu při realizaci úkolů prevence sociálně nežádoucích jevů v působnosti MO slouží výše uvedený rozkaz ministra obrany č. 53/2010.

Systém rezortní prevence je založen na komplexním přístupu, tzn. že se nezabývá pouze sociálně nežádoucími jevy spadajícími do oblasti protidrogové politiky a kriminality, ale řadou dalších sociálně nežádoucích jevů, které byly již v rezortu MO detekovány nebo lze jejich výskyt předpokládat (např. nedrogové závislosti, sekty, nezdravé mezilidské vztahy, nežádoucí agresivita apod.).

Přednostně je v rezortu MO zabezpečována primární prevence, která v návaznosti na opatření situační prevence operativně reaguje na aktuální problémy spojené s výskytem sociálně nežádoucích jevů. Primární prevence se uskutečňuje organizováním konkrétních aktivit, jejichž cílem je předcházet vzniku sociálně nežádoucích jevů, minimalizovat jejich výskyt a eliminovat případné dopady jejich aktuálního výskytu v rezortu MO.

Objekty preventivního působení

Za cílové skupiny primární prevence se všeobecně považují všichni zaměstnanci MO.

Za cílové skupiny primární prevence s vyšší mírou rizikového chování se považují zejména:

- a) zaměstnanci, kteří jsou z důvodů služebního nebo pracovního zařazení odloučeni od rodiny,
- b) vojáci z povolání, kteří se vysílají do zahraničních operací a jejich rodiny,
- c) vojáci z povolání ve věku do 35 let,
- d) žáci a studenti vojenských škol.

Subjekty zabezpečující koordinační, koncepční a realizační stránku preventivních aktivit

- **Rezortní komise pro prevenci sociálně nežádoucích jevů** – je kolektivním, poradním, koordinačním a iniciujícím orgánem ministra obrany k řešení otázek prevence sociálně nežádoucích jevů v rezortu MO. Je zřízena rozkazem ministra obrany, má svůj statut a jednací řád. Je hlavním koordinátorem úkolů, které vyplývají pro rezort MO z výše uvedených zákonů a usnesení vlády ČR. Předsedou komise je náměstek ministra obrany pro personalistiku. Členy komise jsou zástupci sekce personální MO, Vojenského zpravodajství, Vojenské policie, Inspekce ministra obrany, Společného operačního centra MO, společných sil, sil podpory, odboru vojenského zdravotnictví MO, Velitelství výcviku-Vojenské akademie, Ředitelství personální podpory, Univerzity obrany, vojenské střední školy a vyšší odborné školy MO, sekce rozvoje druhů sil-operační sekce MO. Členy komise jsou také hlavní psycholog MO, hlavní kaplan a vrchní praporčík AČR.
- **Sekce personální MO** – zabezpečuje zastoupení rezortu MO v mimorezortních orgánech, výborech a pracovních skupinách v oblastech prevence kriminality a protidrogové politiky, implementaci stanovených úkolů vyplývajících z výše uvedených zastoupení do rezortu MO, zpracování rezortní koncepce a příslušných vnitřních předpisů v oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů, připravuje zasedání a podílí se na řízení rezortní komise. Provádí kontrolu přijatých usnesení komise. Zabezpečuje a zpracovává požadované podklady a výstupy pro Úřad vlády ČR v oblasti protidrogové politiky a MV ČR v oblasti prevence kriminality, problematiky extremismu apod.

- **Ředitelství personální podpory** – vytváří programy na podporu zdravého životního stylu a prevence sociálně nežádoucích jevů, řídí jejich realizaci, plánuje a spravuje za svojí působnost finanční prostředky vynakládané na Program protidrogové politiky a Program prevence kriminality, provádí kontrolu jejich účelného využívání. Zabezpečuje a koordinuje zpracování propagačních a informačních materiálů s tematikou prevence, řídí, koordinuje a zabezpečuje přípravu předsedů komisí pro P-SNJ, metodiků, poradců, lektorů a vede jejich evidenci, zpracovává projekt vzdělávání zabezpečovaného centrálním způsobem ve prospěch celého MO, zabezpečuje sumarizaci výskytu sociálně nežádoucích jevů v rezortu MO, spravuje intranetové stránky Prevence sociálně nežádoucích jevů.
- **Vojenská policie** – kromě represivní úlohy, kdy šetří přestupky a odhaluje trestné činy příslušníků ozbrojených sil, působí také na úseku prevence sociálně nežádoucích jevů, kdy zejména činí opatření k předcházení páchání trestné činnosti. Podílí se na ochraně vojenského materiálu a ostatního majetku státu, s nímž hospodář MO, provádí preventivní kontroly u vojenských útvarů, pokračuje v plnění preventivních úkolů v součinnosti s Policií ČR, obecní policií, Celní správou a dalšími subjekty.
- **Inspekce ministra obrany** – koordinuje rezortní protikorupční strategii, zpracovává Aktualizovaný rezortní protikorupční program, zabezpečuje součinnost mezi rezortními orgány při implementaci stanovených opatření a funkčnost rezortní protikorupční schránky, provádí kontrolní činnost v oblasti realizace úkolů P-SNJ, koordinuje ochranu lidských práv v rezortu MO, spolupracuje s vládními a nevládními orgány ochrany lidských práv a zastupuje MO v Radě vlády pro lidská práva.
- **Velitelství výcviku-Vojenská akademie** – cestou vlastního lektorského sboru zabezpečuje v rámci základního, odborného a speciálního výcviku, kariérních a dalších kurzů stanovené vzdělávání vojáků v oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů.
- **Vojenská střední škola a Vyšší odborná škola MO** – zabezpečují systémové vzdělávání žáků v oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů se školními vzdělávacími programy.
- **Univerzita obrany** – zabezpečuje systémové vzdělávání vojáků-studentů v oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů, realizuje vzdělávací programy pro lektory prevence a pracovníky zabezpečující preventivní aktivity.
- **Velitelé, ředitelé, náčelníci** (dále jen velitelé) – jsou hlavními subjekty odpovědnými za realizaci preventivních aktivit ve své působnosti, zabezpečují tvorbu a realizaci vlastních projektů prevence sociálně nežádoucích jevů. Vytvářením důstojného sociálního, pracovního prostředí a pracovních podmínek přispívají ke zkvalitnění života svých zaměstnanců.
- **Komise pro prevenci sociálně nežádoucích jevů vojenského útvaru** – je kolektivním, poradním, koordinačním a iniciujícím orgánem velitele k řešení otázek prevence sociálně nežádoucích jevů v jeho podřízenosti, je zřízena rozkazem velitele a předsedou komise je zástupce velitele, eviduje aktuální výskyt sociálně nežádoucích jevů a navrhuje veliteli opatření k jeho eliminaci, zpracovává projekt prevence sociálně nežádoucích jevů a zabezpečuje jeho realizaci, odborně a metodicky řídí komise pro prevenci sociálně nežádoucích jevů ve své

podřízenosti, zpracovává a služebním postupem předkládá požadované informace o výskytu sociálně nežádoucích jevů. Ve stanovených případech je místo komise velitelem určen jen poradce pro oblast prevence.

- **Metodik prevence** – je velitelem určený člen komise pro prevenci sociálně nežádoucích jevů, doporučován je např. vrchní nebo vedoucí praporčík, který provádí analýzu zájmů vlastních příslušníků a na jejím základě se podílí na zpracování projektu prevence.
- **Lektor prevence** – je vyškolený pracovník rezortu MO, který zajišťuje osvětu a vzdělávání personálu v oblasti prevence. Kromě provádění přednáškové činnosti se účastní stanovených odborných zaměstnání ke zvyšování kvality své lektorské činnosti.
- **Psychologická služba** – v rámci prevence sociálně nežádoucích jevů se podílí na výběru a umisťování osob, při přípravě a vzdělávání zaměstnanců MO zabezpečuje přednáškovou činnost s psychologickou tematikou. Poskytuje psychologickou pomoc zaměřenou na kompenzaci aktuálního psychického stavu při řešení subjektivně náročných situací zaměstnanců MO. Zajišťuje psychologické poradenství a pracuje se zasaženými skupinami v oblasti patologie vztahů. Působí jako poradce velitele ve své odbornosti a poskytuje metodickou pomoc v rámci své působnosti ostatním subjektům prevence.
- **Duchovní služba** – zabezpečuje diskrétní přijetí v subjektivně těžkých situacích zaměstnanců MO a jejich rodinných příslušníků. Podílí se na přípravě nabídek volnočasových aktivit, na realizaci vzdělávání vojáků v oblasti etiky a na péči organizované pro vojáky po návratu ze zahraničních operací.
- **Vojenská zdravotnická služba** – zabezpečuje primární, léčebně-preventivní a specializovanou zdravotní péči všem zaměstnancům MO, podílí se na realizaci specifické primární prevence. Monitoruje situaci ve zneužívání návykových látek v rezortu MO a vyhodnocená data poskytuje k využití odpovědným orgánům MO, civilní hygienické službě a Národnímu monitorovacímu středisku pro drogy a drogové závislosti. Vyčleňuje ve svém rozpočtu finanční prostředky na zabezpečení laboratorních vyšetření osob na přítomnost OPL, které provádí.
- **Vojenská tělovýchova** – podílí se na realizaci úkolů prevence v rámci své působnosti.
- **Vrchní a vedoucí praporčíci** – podílejí se na realizaci preventivních aktivit ve svém hodnostním sboru. Analyzují problémy, potřeby a zájmy příslušníků sboru a navrhuji komisi pro prevenci sociálně nežádoucích jevů opatření k jejich řešení a uspokojování.

Vývoj systému prevence sociálně nežádoucích jevů

Historie rezortních preventivních aktivit, v jejímž průběhu se vytvářel systém prevence sociálně nežádoucích jevů, sahá do roku 1995. Od tohoto roku prošla rezortní prevence řadou změn, které reagovaly na proces výstavby profesionálních ozbrojených sil ČR. Získané pozitivní zkušenosti, poznatky a výsledky analýz z realizace úkolů předcházejících koncepcí a programů prevence sociálně nežádoucích jevů byly aplikovány v dokumentech pro další období.

V roce 1995 byla schválena rezortní Koncepce a program prevence na období let 1995 až 1998. V roce 1998 k realizaci uvedené Koncepce a programu schválil ministr obrany dva rozkazy: RMO č. 1/1998 Prevence toxikomanie, alkoholismu a jiných sociálně patologických jevů a RMO č. 46/1998 Zřízení komise pro prevenci sociálně patologických jevů.

Po uplynutí stanoveného časového horizontu první koncepce byly realizovány další koncepce: Koncepce a program prevence na období let 1999 až 2000 a Koncepce a program prevence na období 2001 až 2004.

Uvedené období 1995 až 2004 bylo specifické vzhledem k existenci povinné vojenské základní služby a s ní spojeným vyšším výskytem sociálně nežádoucích jevů (šikanování, alkoholová a drogová toxikomanie, kriminalita apod.).

Po zrušení vojenské základní služby (prosinec 2004) byla zpracována Koncepce prevence sociálně nežádoucích jevů na období let 2005 až 2009, která řešila problematiku prevence v již plně profesionální armádě. Došlo zde ke změně základní cílové skupiny, jíž se stali profesionální vojáci. K realizaci této koncepce schválil ministr obrany v roce 2005 rozkaz – RMO č. 20/2005 Prevence sociálně nežádoucích jevů.

V roce 2009 schválil ministr obrany Koncepci prevence sociálně nežádoucích jevů na období let 2010 až 2014, která je dosud v platnosti s již uvedeným RMO č. 53/2010. Pozitivně je vnímána zejména skutečnost řešení problematiky prevence komplexním způsobem a zavedením systému poradních orgánů vedoucích zaměstnanců (komisí pro prevenci sociálně nežádoucích jevů, poradců pro prevenci, metodiků a lektorů prevence).

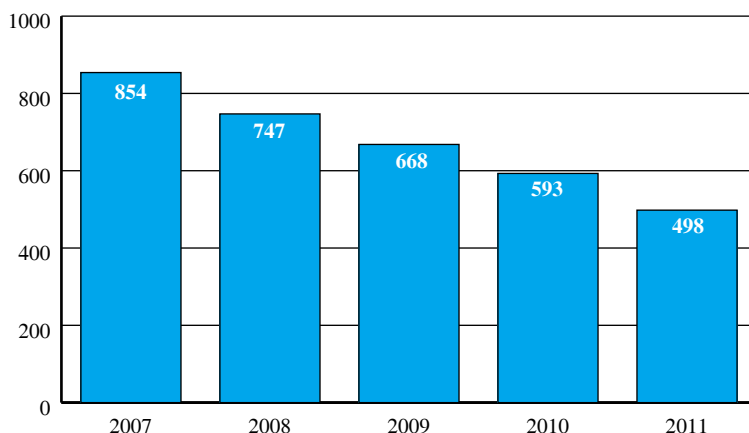
Vývoj výskytu sociálně nežádoucích jevů v rezortu MO

Do konce roku 2004, kdy došlo ke zrušení základní vojenské služby, se na výskytu sociálně nežádoucích jevů podíleli v největší míře vojáci základní služby. Nejvíce problémů bylo řešeno v oblasti toxikomanie (nejčastěji alkohol, kanabinoidy, tabák, sedativa, hypnotika a kokain). V oblasti vojenských trestných činů byla nejčastěji řešena svémocné odloučení a zběhnutí, porušování povinností dozorců a strážní služby, porušování práv a chráněných zájmů vojáků – šikana, urážky mezi vojáky, trestné činy proti majetku. Na trestné činnosti vojáků z povolání se nejvíce podíleli příslušníci praporčického sboru ve věku do 35 let.

Od roku 2005, kdy se stala Armáda České republiky plně profesionální, došlo k určitým změnám i ve výskytu sociálně nežádoucích jevů. Zejména došlo ke snížení četnosti výskytu sociálně nežádoucích jevů v oblasti toxikomanie, vojenských trestných činů a majetkové trestné činnosti. Roky 2005 až 2006 lze charakterizovat jako přechodné období, ve kterém byla do praxe uváděna opatření nové Koncepce prevence sociálně nežádoucích jevů na období 2005 až 2009 a rozkazu ministra obrany č. 20/2005.

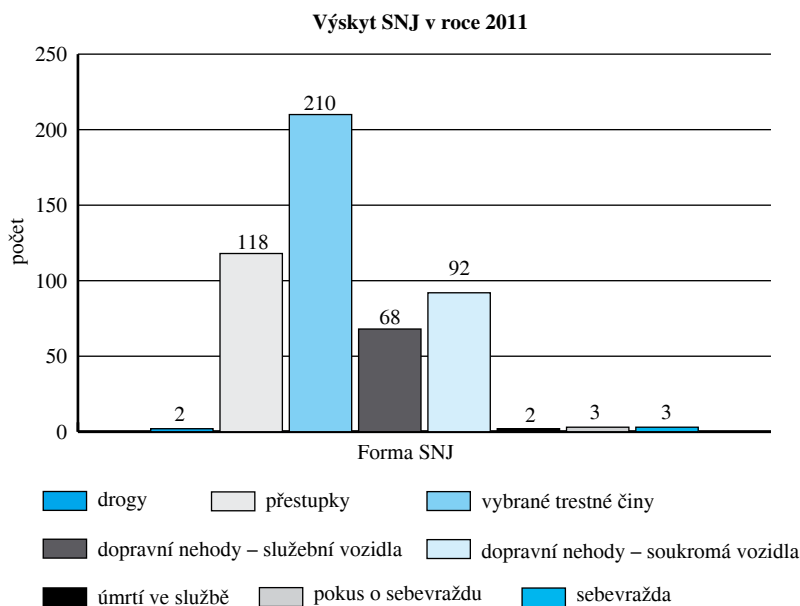
Od roku 2007 jsou informace o výskytu sociálně nežádoucích jevů v rezortu MO pravidelně předkládány rezortní komisi pro prevenci sociálně nežádoucích jevů. Přehled o výskytu sociálně nežádoucích jevů v rezortu MO vede Ředitelství personální podpory (obr. 1,2; tab. 1).

Přestože se současná situace ve výskytu sociálně nežádoucích jevů jeví jako poměrně stabilizovaná, nebo má klesající tendenci, je nutné se zmínit např. o dopravních nehodách vojáků se soukromými vozidly.

Zdroj: Rezortní komise pro prevenci sociálně nežádoucích jevů

Obr. 1: Výskyt sociálně nežádoucích jevů za období 2007-2011 v rezortu MO

Zdroj: Rezortní komise pro prevenci sociálně nežádoucích jevů

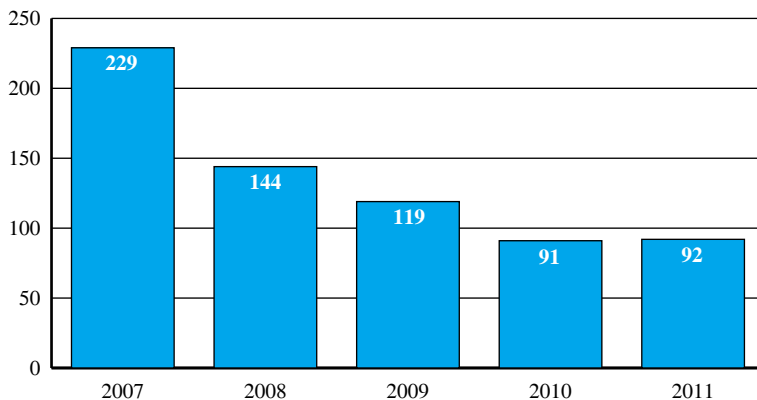
Obr. 2: Výskyt sociálně nežádoucích jevů za období leden-listopad 2011 v rezortu MO

Nejčastější hlavní příčinou dopravních nehod byla nepřiměřená rychlost, nesprávný směr a způsob jízdy. Velice závažná je skutečnost, že 20,7 % dopravních nehod vojáků se soukromými vozidly bylo pod vlivem alkoholu (tab. 2).

Tab. 1: Vybrané údaje z výskytu sociálně nežádoucích jevů v období let 2007-2011 v rezortu MO

SNJ	2007	2008	2009	2010	2011
drogy	3	17	15	4	2
přestupky	202	203	154	182	118
vybrané trestné činy	279	265	267	217	210
DN – služební vozidla	133	114	107	90	68
DN – soukromá vozidla	229	144	119	91	92
úmrťi ve službě	1	2	2	1	2
pokus o sebevraždu	3	0	0	1	3
sebevraždy	4	2	4	7	3

Zdroj: Rezortní komise pro prevenci sociálně nežádoucích jevů

Počet DN – soukromá vozidla

Zdroj: Rezortní komise pro prevenci sociálně nežádoucích jevů

Obr. 3: Údaje o dopravních nehodách vojáků se soukromými vozidly za období 2007-2011

Tab. 2: Vybraná statistika DN vojáků se soukromými vozidly

DN – soukromá vozidla	2007	2008	2009	2010	2011
lehce zraněno	89	61	62	62	43
těžce zraněno	29	16	18	4	7
usmrceno	2	6	3	2	1
podíl alkoholu na DN v rezortu MO (v %)	11,4	12,5	8	6,6	20,7
podíl alkoholu na DN v celé ČR (v %)	4,7	4,8	8	7,2	7,5

Mezi nejzávažnější sociálně nežádoucí jevy patří zejména projevy extremismu. V hodnoceném období roku 2011 prověřovala Vojenská policie čtyři nové případy podezření z protiprávního jednání vojáků souvisejících s extremismem (jeden případ nepotvrzen, tři případy v šetření, jeden případ odevzdán veliteli ke kázeňskému projednání).

V oblasti zneužívání OPL se podařilo snížit počty pozitivně detekovaných osob. Kromě vzdělávacích a osvětových aktivit k tomu výrazně přispěla kontrolní činnost Vojenské policie a prováděná laboratorní vyšetření na přítomnost OPL. Tato jsou povinně prováděna u nových vojáků po jejich nástupu do základního výcviku, u vojáků před vysláním a po návratu ze zahraniční operace. Uvedená laboratorní vyšetření jsou prováděna v rezortu MO od roku 2007 (tab. 3).

Tab. 3: Celkové počty vyšetřených a pozitivních osob v rezortu MO podle období

Rok	Počet vyšetřených	Počet pozitivních	% pozitivních
2007	2 800	92	3,3
2008	3 465	31	0,9
2009	5 814	41	0,7
2010	5 659	20	0,4
2011	3 595	8	0,2

Zdroj: Odbor vojenského zdravotnictví MO

V rámci preventivních opatření byly z rezortních rozpočtových prostředků podporovány projekty prevence vojenských útvarů a zařízení zaměřené do oblasti prevence kriminality a protidrogové politiky. U počtů předkládaných projektů lze sledovat jejich narůstající tendenci. Vzhledem k výši rozpočtových prostředků MO na prevenci sociálně nežádoucích jevů jsou prioritně podporovány projekty zaměřené na cílové skupiny osob s vyšší mírou rizikového chování (tab. 4).

Tab. 4: Počty předložených projektů prevence jednotlivými gestory

	2007	2008	2009	2010	2011
společné síly	41	52	48	47	88
síly podpory	38	32	41	46	53
PPÚZ MO	29	41	49	52	56
Vojenská policie	5	5	5	5	5
Vojenské zpravodajství					3
projekt centrálního vzdělávání				1	2
celkem	113	130	143	151	207

Zdroj: Rezortní komise pro prevenci sociálně nežádoucích jevů

Z hlediska obsahového zaměření v projektech převládá zabezpečení aktivit volného času, které jsou zaměřeny na tělovýchovu a sport, na společenské a kulturní aktivity.

V menší míře je v projektech zastoupena oblast vzdělávání a diagnostiky. Obsahové zaměření projektů vychází z diagnostiky zájmů cílových skupin, pro které je projekt zpracován.

Realizace prevence sociálně nežádoucích jevů v následujícím období

Prevence sociálně nežádoucích jevů bude i nadále zařazena mezi hlavní, dlouhodobé úkoly v práci s lidským potenciálem v rezortu MO.

MO bude zabezpečovat aktivity v oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů stanovené rozkazem ministra obrany č. 53/2010 a rezortní Koncepcí prevence sociálně nežádoucích jevů na období let 2010 až 2014. Přípravena bude koncepce prevence na další období, také bude provedena úprava příslušných právních norem a předpisů.

Každoročně budou stanovovány priority v oblasti rezortní prevence sociálně nežádoucích jevů na následující rok a bude zabezpečeno efektivní využívání finančních prostředků vyčleňovaných z rozpočtu MO na rezortní Program prevence kriminality a Program protidrogové politiky.

V souvislosti s optimalizací organizačních struktur MO bude zaměřena hlavní pozornost v oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů na stanovené cílové skupiny s vyšší mírou rizikového chování, mezi něž patří zaměstnanci MO, kteří jsou z důvodů služebního nebo pracovního zařazení odloučeni od rodiny, vojáci z povolání, kteří jsou vysíláni do zahraničních operací a jejich rodiny, vojáci z povolání ve věku do 35 let, žáci a studenti vojenských škol.

Prioritou pak bude začlenění opatření prevence sociálně nežádoucích jevů do rezortního programu zabývajícího se zdokonalením komplexní výchovy příslušníků ozbrojených sil ČR.

Zabezpečení koordinace úkolů prevence sociálně nežádoucích jevů a iniciace nových opatření bude i nadále zabezpečena rezortní komisí pro prevenci sociálně nežádoucích jevů, kterou řídí náměstek ministra obrany pro personalistiku. U vojenských útvarů a zařízení budou i nadále nosným prvkem zabezpečení úkolů prevence poradní orgány pro prevenci sociálně nežádoucích jevů (komise nebo poradce pro prevenci).

Do programu zasedání rezortních komisí pro prevenci sociálně nežádoucích jevů budou zařazena vystoupení odborníků z oblasti protidrogové politiky (např. Národního monitorovacího střediska pro drogy a drogové závislosti) a prevence kriminality (např. odboru prevence kriminality MV ČR) apod.

Realizovány budou vzdělávací aktivity, které budou vycházet z reálného výskytu sociálně nežádoucích jevů v rezortu MO, z možných dopadů nově zaznamenaných sociálně nežádoucích jevů ve společnosti a z konkrétních požadavků vedoucích zaměstnanců.

Centrálně zabezpečovaným projektem vzdělávání v oblasti protidrogové politiky a prevence kriminality budou plošně prezentována témata, která stanoví rezortní komise pro prevenci sociálně nežádoucích jevů v součinnosti s vedoucími zaměstnanci. Garantem realizace těchto projektů bude Ředitelství personální podpory.

V souvislosti s očekávanou optimalizací organizačních struktur MO a složitou sociálně ekonomickou situací ve společnosti bude nutné věnovat zvýšenou pozornost

problematice nežádoucích mezilidských vztahů, otázkám možných ekonomických problémů (úvěrová politika, platební neschopnost, insolvence apod.), kde lze očekávat nárůst problémů.

V oblasti prevence projevů extremismu bude pokračovat osvětová a vzdělávací činnost, která zajistí, že všichni zaměstnanci MO budou seznámeni s touto problematikou.

Pracovní skupina zřízená při rezortní komisi pro prevenci sociálně nežádoucích jevů k řešení problematiky extremismu bude analyzovat a sumarizovat šetřené a sledované projevy extremismu v rezortu MO, analyzovat postoje příslušníků rezortu k extremismu a stanovovat konkrétní vojenské útvary a zřízení, kde je třeba problematice prevence věnovat zvýšenou pozornost, sledovat vývoj extremismu ve společnosti a jeho další možné dopady do rezortu MO, posuzovat stávající právní normy k řešení problematiky extremismu v rezortu MO a navrhnout jejich případné další úpravy, navrhnout další opatření k eliminaci výskytu projevů extremismu. Pozornost bude také věnována problematice xenofobie a postojům příslušníků MO k demokracii.

V oblasti protidrogové politiky budou realizována stanovená laboratorní vyšetření na OPL, jejichž preventivní dopad potvrzují každoroční statistiky s pozitivními výsledky.

V oblasti prevence požívání alkoholu a kouření budou kromě osvětových aktivit realizovány kontroly na dodržování stanovených zákazů právními předpisy. Větší pozornost bude věnována problematice spojené s dopravní nehodovostí vojáků se soukromými vozidly.

Veškeré informace k oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů budou prezentovány na rezortních intranetových stránkách Prevence sociálně nežádoucích jevů. Snahou bude dosáhnout stavu, aby jednotlivé vojenské útvary a vojenská zařízení měly zabezpečenou dostupnost těchto informací i v rámci, např. vlastních informačních sítí, popř. jiných veřejně dostupných ploch (nástěnné tabule apod.).

Nově přijatým vojákům bude distribuována Informace pro vojáky v základním výcviku k prevenci sociálně nežádoucích jevů, která jim usnadní orientaci v problematice prevence sociálně nežádoucích jevů a přispěje ke zvýšení jejich právního vědomí.

Podporovány budou poradenské služby s cílem napomáhat všem cílovým skupinám řešit jejich osobní, pracovní a rodinné problémy. Zabezpečovány budou psychologickou, duchovní, právní, ekonomickou a vojenskou zdravotnickou službou.

Výsledky, zkušenosti a příklady dobré praxe budou prezentovány v armádním tisku a v rámci mezirezortních zastoupení v oblasti prevence kriminality a protidrogové politiky.

Závěr

Aktuální, ale i zároveň předpokládaný výskyt sociálně nežádoucích jevů nás přivádí ke zjištění, že prevenci jejich výskytu musí tvořit komplex koncepčních, cílených, plánovaných a flexibilních opatření, odborných činností a nabídek zaměřených na posilování a rozvoj společensky žádoucích postojů, hodnot, zájmů, forem zdravého životního stylu, chování a jednání jednotlivců a skupin.

K prevenci sociálně nežádoucích jevů je třeba přistupovat multidisciplinárně. Nechceme-li v oblasti prevence řešit jen problémy aktuálního výskytu, musíme hledat příčiny vzniku sociálně nežádoucích jevů ve společnosti, abychom byli připraveni eliminovat

jejich dopady do rezortu MO. K tomuto výrazně může přispět spolupráce s dalšími rezorty a institucemi (např. Rada vlády pro koordinaci protidrogové politiky – výskyt nových syntetických drog ve společnosti, Republikový výbor pro prevenci kriminality – nové formy kriminálně rizikových jevů apod.).

Prevence sociálně nežádoucích jevů nemůže být založena pouze na povinnosti jí realizovat. Nejlepší prevencí vzniku sociálně nežádoucích jevů je dobře fungující organizační struktura, která je předpokladem výkonného systému, jehož nosnými prvky jsou kvalitní pracovní týmy, založené na profesionalitě a zdravých mezilidských vztazích.

Nejdůležitějším článkem v oblasti prevence sociálně nežádoucích jevů musí být vedoucí zaměstnanci na všech úrovních (velitelé, náčelníci, ředitelé) – obecně manažeři – a jejich přirozená autorita. Ta musí vycházet z vysoké profesionality, z motivovaného přístupu k vojenské službě, z náročného a zároveň lidského přístupu k podřízeným.

Základem těchto osobnostních kvalit musí, kromě dalších, být i kultivovaná komunikace na všech stupních velení a řízení, znalost etických zásad a tomu odpovídající modely chování. Předpokladem autority vedoucího je pak také odpovídající vzdělanostní a kulturní úroveň. Nesmíme však zapomenout i na národní hrdost a vlastenectví.

Na závěr si dovoluji použít opět citát Marie Calmy:

„Považuji lásku k vlasti za základ veškeré mravní a citové výchovy. Člověk bez pocitu domova je vyvráceným stromem. Ve vědomí té lásky je síla. Jakmile je národ zachvácen netečností, spěje k rozkladu. Každé slovo neúcty, každý čin poškozující zájmy vlasti, jsou ranami, zasazenými vlastnímu životu. Což můžeme žít my, nebude-li žít ona?“

Vše, co konáme, musí se soustředit k její slávě a k její obraně: naše dílo, naše zákony, naše odhodlání. Nevykonáš nic, není-li v tobě odpovědnost k celku. Jsi bohat? Ale co z toho má tvá vlast? Bojíš se nejistých ztrátek? Ale čím chceš obránit ji, svou vlast?“

Pozn:

- [1] Zákon č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Použité zdroje a literatura:

- CALMA, Marie. *Stopy*. Praha: nakl. Václav Petr, 1937, počet str. 102.
 EIS, Zdeněk. *Krise všedního dne: Rady zkušeného psychologa. Poznání, řešení, prevence*. Praha: Grada Publishing, spol. s r.o., 1994. ISBN 80-85424-56-8, počet str. 121.
Koncepce a program prevence na období let 1995 až 1998.
Koncepce a program prevence na období let 1999 až 2000.
Koncepce a program prevence na období 2001 až 2004.
Koncepce prevence sociálně nežádoucích jevů na období let 2005 až 2009.
Koncepce prevence sociálně nežádoucích jevů na období let 2010 až 2014.
 RMO č. 1/1998, Prevence toxikomanie, alkoholismu a jiných sociálně patologických jevů.
 RMO č. 46/1998, Zřízení komise pro prevenci sociálně patologických jevů.
 RMO č. 20/2005, Prevence sociálně nežádoucích jevů.
 RMO č. 53/2010, Prevence sociálně nežádoucích jevů.
Strategie prevence kriminality v ČR na léta 2012 až 2015 [nyní v mezirezortním připomínkovém řízení].
 Dokumenty EU, materiály rezortní komise pro prevenci sociálně nežádoucích jevů, materiály odboru vojenského zdravotnictví MO.